

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОВОЧЕВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ЕКОНОМІКИ АПК ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

І.І.ЧЕРНЕГА, пошукач

В статті проаналізовано сучасний стан розвитку галузі овочівництва в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області та визначено основні проблеми її розвитку.

Стабілізація роботи та розробка стратегії розвитку овочевого підкомплексу АПК України має велике народногосподарське значення в забезпеченні населення продуктами харчування. Особливої актуальності набуває розв'язання цієї проблеми в Черкаській області, яка має великий біокліматичний, науковий та ресурсний потенціал для високоефективного ведення товарного овочівництва, а також потужну переробну базу.

Сучасні умови функціонування структурних формувань овочевого підкомплексу характеризуються економічною нестабільністю, тиском монополістів-постачальників енергоресурсів, добрив, хімікатів, будматеріалів, сільськогосподарської техніки, комплексуючих. Кризові явища спостерігаються у системі фінансування та інвестицій. Економічні, агроекологічні та соціальні труднощі загострюють проблеми розширеного відтворення на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу [4].

Наукові основи організації інтенсивного виробництва в АПК, у тому числі в овочевому підкомплексі, висвітлені в роботах відомих економістів: Благодатного В.І., Борщевського П.П., В'юна В.Г., Ганечка Л.О., Гризенькової З.І., Дайленка Є.О., Криворучка В.І., Лазні В.В., Лебединського Ю.П., Мармуль Л.О., Плешкова К.К., Руденка В.Ю., Скляревського М.О., Уланчука В.С., Харківського Д.Ф., Фірсова Є.А., Федорової Л.В., Червена І.І., Шумейка А.І. та інших. Разом із тим в економічній теорії на практиці залишаються недостатньо повно з'ясовані питання щодо визначення теоретичних понять, суті та чинників організації інтенсивного виробництва в галузі овочівництва у ринкових умовах.

Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання, основні концептуальні положення сучасної економічної теорії, дослідження наукових організацій і окремих учених з питань інтенсифікації виробництва в цілому і в овочеконсервативному підкомплексі – окремо, відповідні положення законодавчих і нормативних актів України.

Овочівництво – одна з традиційних галузей сільськогосподарського виробництва в Україні. Сприятливі кліматичні умови та родючість ґрунтів дають змогу вирощувати різноманітні види овочевих культур. Хоча питома вага площ під овочами у загальній посівній площі усіх категорій господарств становить лише 1,6% важливість їх виробництва для народногосподарського комплексу важко переоцінити. Так за останні роки середньорічний обсяг

виробництва овочів дорівнював 5,0 – 5,5 млн. тонн, що становить близько 100 кг на душу населення.

В останні роки відбулися зміни у структурі виробництва овочів в Україні. Так, збільшилась пропозиція продукції господарств населення, а суспільного сектора – зменшилась. Змінилась ринкова ситуація: різко скоротилися попит і пропозиція овочів, причому темпи зниження попиту значно перевищили темпи зменшення пропозиції. По багатьох видах овочів з дефіцитного ринок перетворився у перенасичений. Якщо за часів функціонування централізованої економіки платоспроможний попит населення України на овочі не задовольнявся на 15-20%, то нині, навпаки, незатребувана частина цих продуктів на ринку сягає близько 7%, а у найближчій перспективі перевищать попит на 9-10% [1].

Грунтово-кліматичні умови Черкаської області сприятливі для вирощування широкого набору овочевих культур. Але в останні роки намітилася тенденція до зниження виробництва овочів і зростання ролі індивідуальних підсобних господарств.

В 2003 році в структурі посівних площ господарств області площа, зайнята під овочевими культурами становила 3,3 тис. га або 0,38%. Незважаючи на невелику питому вагу овочевих культур в структурі посівних площ, економічні результати від їх вирощування і реалізації в структурі валової і товарної продукції, а також рівні прибутку і рентабельності є досить значними (табл.1)

1. Місце і значення виробництва овочевих культур в економіці сільськогосподарських підприємств Черкаської області в 2003 році

Показники	По господарствах області	В т.ч. по галузі рослинництва	В т.ч. по овочевих культурах	Овочеві культури до:	
				галузі рослинництва, %	господарств в цілому, %
Посівна площа, тис. га	897,7	897,7	3,3	0,38	0,38
Затрати праці, тис.люд.-год.	724911,9	32627,1	1591,3	4,8	0,21
Виручка від реалізації, тис. грн.	809286,8	530741,8	5151,10	0,97	0,63
Прибуток, тис. грн.	84374,9	154029,8	1073,8	0,70	1,27
Рівень рентабельності, %	11,6	40,9	26,3	14,7	-14,6п

В структурі товарної продукції питома вага виручки від реалізації овочів становить відповідно 0,97% реалізації продукції рослинництва і 0,63% доходів

господарств Черкаської області. Це пояснюється низьким рівнем розвитку даної галузі, а також низькою платоспроможністю населення, яке до 95% спожитих овочів вирощує на власних присадибних ділянках. Овочі мають високі рівні еластичності пропозиції (швидко псуються) та працемісткості виробництва одиниці продукції, що призводить до небажання більшості підприємств спеціалізуватись на даному виробництві. Але це не призвело до збитковості овочівництва в сільськогосподарських підприємствах області в 2003 році, і рівень рентабельності даної галузі склав 26,3%.

Основною причиною низького рівня прибутковості сільськогосподарського виробництва Черкащини є збитковість галузі тваринництва. Виходячи з цього, не дивлячись на невеликий відсоток прибутку, отриманого від реалізації овочів відкритого ґрунту (0,70%), даний процес має позитивну тенденцію, яка свідчить про можливість беззбиткового виробництва будь-якої продукції сільського господарства.

Сучасні обсяги виробництва овочів не задовольняють зростаючих потреб населення. Тому при аналізі валових зборів овочевих культур основну увагу необхідно направити на виявлення можливостей збільшення виробництва овочів.

З цією метою проведемо узагальнюючий аналіз даних про обсяги виробництва (табл.2).

2. Динаміка валових зборів, посівних площ та урожайності овочевих культур в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області

Культури	2001 рік			2002 рік			2003 рік			Валовий збір 2003 року в % до 2001 р.
	пос	урожайність, ц з 1 га	валовий збір, ц	посівна площа, га	урожайність, ц з 1 га	валовий збір, ц	посівна площа, га	урожайність, ц з 1 га	валовий збір, ц	
Капуста	479,8	79,2	38000,2	351,1	69,4	24366,3	324,8	93,9	30502,3	80,3
Огірки	253,2	38,2	9672,2	321,3	72,7	23358,5	256,1	71,8	18386,5	190,1
Помідори	648,4	59,3	38450,1	557,4	78,3	43644,4	332,5	76,7	25502,0	66,3
Столові буряки	186,3	74,5	13879,4	122,9	60,6	7447,7	99,6	70,5	7018,8	50,6
Морква	218,4	75,4	16467,4	156,0	50,6	7893,6	143,8	59,2	8514,2	51,7
Цибуля	374,7	54,4	20383,7	227,5	48,3	10988,3	214,7	40,9	8781,6	43,1
Часник	0,1	10,0	1,0	0,1	23,1	2,3	0,9	16,5	15,1	1510,0
Зелений горошок	694,6	16,1	11183,1	538,7	24,8	13359,8	480,3	16,6	7973,4	71,3
Інші овочі	418,9	73,0	30579,7	765,6	78,4	60023,0	1445,3	79,1	114319,4	373,8
Всього	3274,4	54,6	178782,2	3040,6	62,9	191253,7	3298,0	67,0	221013,3	123,6

Дані таблиці свідчать, що у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області спостерігається зростання виробництва овочів відкритого ґрунту. Так, у 2003 році валовий збір овочів збільшився на 23,6% в порівнянні з

даними 2001 року. Необхідно відмітити, що даний ріст відбувся при зростанні посівних площ на 23,6 га та при збільшенні середньої врожайності овочевих культур 54,6 ц з 1 га до 67,0 ц з 1 га.

Аналізуючи виробництво овочів у розрізі культур, потрібно сказати, що у 2003 році на Черкащині збільшилось виробництво огірків (на 90,1%), часнику (на 1410,0%) та інших овочів (на 273,8%), що пов'язано, в переважній більшості випадків, із підвищенням урожайності даних овочевих культур. Проте слід відмітити скорочення посівних площ та урожайності помідорів, столових буряків, моркви, цибулі, капусти та зеленого горошку (урожайність двох останніх зростає), що негативно вплинуло на їхній валовий збір.

Проведений аналіз впливу основних факторів на валовий збір овочів в Черкаській області свідчить, що виробництво овочів в 2003 році в порівнянні з рівнем 2002 року збільшилось на 29759,6 ц. Причому збільшення відбулося як за рахунок підвищення урожайності овочевих культур (на 13569,1 ц), так і за рахунок збільшення їх посівних площ (на 16190,5 ц).

Отже, одним із основних факторів, що впливає на обсяги виробництва овочевої продукції є її урожайність (табл.3).

3. Динаміка урожайності овочевих культур в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області

Культури	1996 р.	1998 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.
Капуста	98,5	133,4	79,0	79,2	69,4	93,9
Огірки	70,9	31,0	46,8	38,2	72,7	71,8
Помідори	91,1	72,0	40,8	59,3	78,3	76,7
Столові буряки	148,3	75,9	64,1	74,5	60,6	70,5
Морква	171,8	138,5	114,7	75,4	50,6	59,2
Цибуля	58,1	34,8	38,6	54,4	48,3	40,9
Інші овочі	39,4	16,4	155,9	73,0	78,4	79,1

В 2003 році урожайність майже всіх овочевих культур була вищою ніж в минулому році, проте вона набагато нижча від урожайності досягнутої у 1996 році. Так, наприклад, урожайність помідорів, столових буряків, моркви та цибулі у 2003 році становила відповідно 76,7, 70,5, 59,2, 40,9 ц з 1 га, а у 1996 році ці показники склали відповідно 91,1, 148,3, 171,8, 58,1 ц з 1 га. Як бачимо урожайність столових буряків та моркви була у 2 та 3 рази вищою.

Лише урожайність огірків та інших овочів у 2003 році була вищою від показників 1996 року і склала відповідно 71,8 та 79,1 ц з 1 га проти 70,9 та 39,4 ц з 1 га.

Тобто ми можемо зробити висновок що урожайність овочевих культур в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області значно коливається.

На рівень урожайності овочевих культур впливає цілий ряд чинників, як об'єктивного так і суб'єктивного характеру. Умовно їх можна поділити на три групи: природні, агротехнічні та організаційні.

Якщо провести виявлення тенденції зміни урожайності овочевих культур в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області протягом 1990-2003

років, то ми побачимо, що урожайність за цей період має тенденцію до зниження на 5,2 ц з 1 га щорічно.

Для досліджуваного періоду в господарствах Черкаської області характерне не тільки зменшення обсягів виробництва овочів, а й значне зниження їх собівартості. Якщо в 2001 році собівартість 1 ц овочів становила 40,84 грн., то вже в 2003 році – 36,27 грн., або знизилася на 11,2%.

Провівши факторний аналіз зміни собівартості 1 ц овочів слід відмітити, що собівартість в 2003 році знизилася порівняно з 2001 роком на - 4,57 грн. За рахунок підвищення урожайності на 12,4 ц з 1 га собівартість овочів знизилася на 7,56 грн., а за рахунок збільшення витрат – зросла на 2,99 грн.

Овочівництво – трудомістка галузь, в середньому на 1 га посіву овочевих культур в господарствах Черкаської області затрачається більше тисячі людино-годин.

На трудомісткість впливає два фактори: затрати праці на 1 га посіву та урожайність овочевих культур. При цьому зниження затрат праці на 1 га обгрунтоване лише при підвищенні рівня механізації виробничих процесів, в іншому випадку воно призводить до зниження урожайності, а отже і рівня продуктивності праці. В 2003 році зменшились затрати праці на 1 ц овочевої продукції на 5,8 люд.-год. Причому дане зменшення відбулося за рахунок підвищення урожайності овочевих культур з 54,6 ц з 1 га в 2001 році до 67,0 ц з 1 га у 2003 році. Зменшення за досліджуваний період затрат праці на 1 га посіву (на 228 люд.-год.) призвело до зменшення затрат праці на 1 ц овочевої продукції на 3,4 люд.-год.

Фінансові результати від виробництва овочів відкритого ґрунту в Черкаській області за 2001-2003 роки представлені в таблиці 4.

4. Фінансові результати від виробництва овочів в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області

Показники	2001 рік	2002 рік	2003 рік	Дані 2003 року до рівня 2001 року, %
Кількість виробленої продукції, ц	178782,2	191253,7	221013,3	123,6
Кількість реалізованої продукції, ц	80864,0	82700,0	93046,6	115,1
Рівень товарності, %	45,2	43,2	42,1	-3,1
Виручка від реалізації, тис. грн.	3477,8	4449,2	5151,1	148,1
Прибуток+, (збиток-), тис.грн.	175,3	695,1	1073,8	612,5
Рівень рентабельності (збитковості), %	5,3	18,5	26,3	+21п

Аналізуючи дані таблиці можна зробити висновок, що в цілому по господарствах Черкаської області виробництво овочів є прибутковим, і в 2003 році прибуток сільськогосподарських підприємств порівняно з рівнем 2001 року підвищився на 512,5 %. Рівень рентабельності овочів теж зростає і за останній рік складає 26,3 %.

Слід відзначити низький рівень товарності продукції овочівництва по області – 42,1 %.

Провівши аналіз впливу факторів на прибуток від реалізації овочів в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області, необхідно відмітити, що прибуток галузі у 2003 році в порівнянні з рівнем 2001 року зріс на 12,26 грн. прибуток зріс на 1140,8 тис. грн., а за рахунок зміни обсягу реалізованої продукції отримали приріст прибутку в сумі 29,4 тис. грн. Проте, підвищення собівартості 1 ц овочевої продукції на Черкащині призвело до зниження прибутку на 271,7 тис. грн.

Визначення впливу факторів на рівень рентабельності овочів в Черкаській області дозволяють зробити висновок про ріст рівня рентабельності овочевої продукції в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області у 2003 році в порівнянні з 2001 роком на 21%. Дане збільшення відбулось за рахунок підвищення суми прибутку (на 22%), а за рахунок зміни собівартості реалізованої продукції рівень рентабельності знизився на –1%.

Висновки. Отже, незважаючи на те, що овочівництво є традиційною галуззю для сільського господарства Черкаської області рівень її розвитку є недостатнім. За рахунок підвищення рівня урожайності овочевих культур можна досягти значного збільшення виробництва овочів на Черкащині та підвищення ефективності їх вирощування. Тому основна увага господарствами повинна приділятися підвищенню рівня урожайності овочевих культур. Цього можна досягти шляхом:

- 1) впровадження інтенсивних технологій, які забезпечують механізацію виробничих процесів;
- 2) проведення комплексу заходів із захисту рослин від шкідників і хвороб, боротьба з бур'янами;
- 3) використання високоврожайних і придатних для механізованого збирання сортів;
- 4) здійснення комплексу прийомів по формуванню заданого врожаю [2; 3].

Таким чином, за рахунок підвищення урожайності, зменшення втрат овочів на всіх етапах їх виробництва та інших техніко-технологічних та організаційно-економічних заходів у господарствах Черкаської області, можливо і необхідно здійснювати ефективне виробництво овочевої продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1) Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 6)/ За ред. П.Т.

Саблука та ін. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 764 с.

2) Болдырева М.Н. Организация и эффективность функционирования плодоовощных подкомплексов в странах восточной Европы. – М.: ВНИИТЭИагропром, 1990. – 52 с.

3) Дмитрійчук Г.П. Підвищення економічної ефективності виробництва та переробки овочів.// Економіка АПК. -№2. – 2004. – с. 61-64.

4) Криворучко В.І. Розвиток овочівництва в Україні. // Економіка АПК. -№1. – 1999. – с. 117- 120.

В данной статье проанализировано состояние современного овощного подкомплекса у сельскохозяйственных предприятиях Черкасской области и отображены основные пути повышения уровня урожайности овощных культур.

The condition of part of the modern vegetable complex at agricultural enterprises of Chercassy region is analised in this artikle. This artikle also deals with the main ways of increasing of level of vegetable plants harvesting.